

והגדת לבנוך

א. רמב"ם | הל' חמץ ומצה פרק ז'

ג. שמות | פרק י'

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתי אלה בקרב: (ב) ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתים בם וידעתם כי אני ה':

ד. שמות | פרק י"ב

(כו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם: (כז) ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:

ה. שמות | פרק י"ג

(ג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ: ... (ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:

... (יא) והיה כי יבא ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לה ולאבתיך ונתנה לה: (יב) והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לה הזכרים לה': (יג) וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: (יד) והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים: (טו) ויהי כי תקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: (טז) והיה לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים: ס

ו. דברים | פרק ו'

(כ) כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' א-להינו אתכם: (כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה: (כב) ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: (כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו: (כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' א-להינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה: (כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' א-להינו כאשר צונו: ס

ז. פסחים קטז.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. [ושמואל] אמר: עבדים היינו. אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה? אמר ליה: בעי לאודווי ולשבוחי. אמר ליה: פטרנן מלומר מה נשתנה. פתח ואמר עבדים היינו.

[הלכה א] מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שביליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח.

[הלכה ב] מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזו פדה אותנו הקדוש ברוך הוא ויוציאנו לחירות, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן.

[הלכה ד] וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבונו ליחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידרוש (דברים כ"ו) מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח.

[הלכה ה] כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, פסח על שם שפסח המקום ב"ה על בתי אבותינו במצרים שנאמר (שמות י"ב) ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', מרורים על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, מצה על שם שנגאלו, ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה.

ב. מכילתא בא

והיה כי ישאלך בנך מחר יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן. מה זאת הרי מחר לאחר זמן. מחר יהיה האות הזה (שמות יח) הרי מחר עכשיו. מחר יאמרו בניכם לבנינו (יהושע כג) הרי מחר לאחר זמן: מה עדות והחקים והמשפטים נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' א-להינו (אותנו) אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ולא לא. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות יב) לי ולא לך אלו היית שם לא היית נגאל: תם מה הוא אומר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים: ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא וגו'. (ד"א) מה העדות ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות לכן נאמר מה העדות וגו':

והמצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו ית' (ס"פ בא) והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ובא הפירוש (שם ומכיל') והגדת לבנך יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. כלומר מתחלת הלילה חייב אתה לספר. ולשון מכילתא [דרשב"י במדרש הגדול] מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמרו (עשה"ד ע' קנה) זכור את יום השבת לקדשו. וכבר ידעת לשון אמרם (הגש"פ) ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בסוף פסחים (קטו ב - קיח א):

ט. רמב"ם | הלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה

ברוך המקום שנתן תורה לישראל עמו, ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאל.

חכם מה הוא אומר: (דברים ו') מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' א-להינו אתכם, אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

רשע מה הוא אומר: (שמות י"ב) מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר, אף אתה הקהה את שניו ואמור לו (שמות י"ג) בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל.

תם מה הוא אומר: (שמות י"ג) מה זאת, ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.

ושאינו יודע לשאל את פתח לו, שנא' והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, והגדת לבנך יכול מראש חודש, ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום ב"ה לעבודתו, שנאמר (יהושע כ"ד) ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' א-להי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים, ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים.

[הלכה א] בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה, וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והא-להים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפאנם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון הא-ל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך, כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפאנם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים, וכך היו אומרים עובדיהם היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם א-ל לוא אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא, כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא. [הלכה ב] ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהא-ל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות לו כל העם הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ, ומודיע להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו ונבואתו, והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצין ומשתחוים להם ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעובדה וליראה ממנה, וכהנייהם אומרים להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך כך ואל תעשו כך וכך, והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך, ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות, וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה, והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם א-ל לוא אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו.

[הלכה ג] כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה, וידע שיש שם א-ל לוא אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא א-ל לוא חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד

יא. דברים | פרק לב

(כו) אִמְרַתִּי אֶפְיָיִהֶם אֲשַׁבֵּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זְכָרָם:

רמב"ן

אשבייתה מאנוש זכרם - גלותנו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין, שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל. והנה יאמר הכתוב, כי היה במדת הדין להיותנו כן בגלות לעולם, לולי כעס אויב. ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביחזקאל (כ מא מד) וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם בם ונקדשתי בכם לעיני הגוים, וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל, וכן נאמר עוד (שם פסוק ט) ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים וגו'.

ולכך הזכיר משה בתפלתו (במדבר יד טו) ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר וגו', והשם יתברך הודה לו בזה (שם פסוק כ) ויאמר ה' סלחתי כדברך. והטעם בטענה הזאת, איננו כרוצה להראות כחו בין שונאיו, כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו. אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא א-להי הא-להים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם, ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף ועבר. והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים:

וזה טעם כי ידן ה' עמו ועל עבדיו יתנחם (פסוק לו), שיזכור ה' ברחמים כי הם עמו מאז, ויזכור כי הם עבדיו שעמדו לו בגלותם כעבדים לסבול הצרות והשעבוד, וכענין שנאמר (ישעיה סג ח) ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו. וכבר רמזתי בבריאת האדם סוד נשגב ונעלם צריך ממנו שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לא-להים, כענין שנאמר (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו':

האמת מדעתם, וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לא-לוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים, וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם א-לוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרו, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם א-לוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורובות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתבא משה רבינו ובהר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה. /השגת הראב"ד/ וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. א"א יש אגדה בן שלש שנים שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב. /השגת הראב"ד/ והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם. א"א ותמה אני שהרי היו שם שם ועבר איך לא היו מוחין, ואפשר כי מוחים היו ולא אירע להם שישברו את צלמיהם לפי שהיו מתחבאים מהם עד שבא אברהם ושבר צלמי אביו.

(ה) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' בְּיוֹם בְּחָרִי בְיִשְׂרָאֵל וְאָשָׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וְאָדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָשָׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: (ו) בְּיוֹם הַהוּא נִשְׂאִתִּי יָדִי לָהֶם הַלְוִיָּאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זִבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ צָבִי הִיא לְכָל הָאֶרְצוֹת: (ז) וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הַשְּׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: (ח) וַיִּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמַע אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לִשְׁפָךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלוֹת אִפִּי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם: (ט) וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם הַלְוִיָּאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (י) וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶבְאֵם אֶל הַמִּדְבָּר: (יא) וְאָתָּן לָהֶם אֶת חֻקוֹתַי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי הַדֹּדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם: (יב) וְגַם אֶת שְׁבֻתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לְהִיּוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם: (יג) וַיִּמְרוּ בִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבַּר בַּחֲקוֹתַי לֹא הִלְכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵי מֵאֲסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם וְאֶת שְׁבֻתוֹתַי חָלְלוּ מֵאֲדָם וְאָמַר לִשְׁפָךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם בְּמַדְבַּר לְכָלוֹתָם: (יד) וְאָעֲשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם: (טו) וְגַם אֲנִי נִשְׂאִתִּי יָדִי לָהֶם בְּמַדְבַּר לְבַלְתִּי הִבִּיא אוֹתָם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי זִבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ צָבִי הִיא לְכָל הָאֶרְצוֹת: (טז) וַעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאֲסוּ וְאֶת חֻקוֹתַי לֹא הִלְכוּ בָהֶם וְאֶת שְׁבֻתוֹתַי חָלְלוּ כִּי אַחֲרַי גְּלוּלֵיהֶם לָבָם הִלֵּךְ: (יז) וַתִּחַס עֵינִי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחְתָּם וְלֹא עֲשִׂיתִי אוֹתָם כְּלָה בְּמַדְבָּר: (יח) וְאָמַר אֶל בְּנֵיהֶם בְּמַדְבַּר בַּחֲוִקֵי אַבֹּתֵיכֶם אֶל תִּלְכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵיהֶם אֶל תִּשְׁמְרוּ וּבְגָלוּלֵיהֶם אֶל תִּטְמְאוּ: (יט) אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם בַּחֲקוֹתַי לֹכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵי שְׁמִירוֹ וְעֲשׂוּ אוֹתָם: (כ) וְאֶת שְׁבֻתוֹתַי קִדְּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: (כא) וַיִּמְרוּ בִי הַבְּנִיִּים בַּחֲקוֹתַי לֹא הִלְכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵי לֹא שְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם אֶת שְׁבֻתוֹתַי חָלְלוּ וְאָמַר לִשְׁפָךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלוֹת אִפִּי בָם בְּמַדְבָּר: (כב) וְהִשְׁבַּחְתִּי אֶת יָדִי וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם לְעֵינֵיהֶם: (כג) גַּם אֲנִי נִשְׂאִתִּי אֶת יָדִי לָהֶם בְּמַדְבַּר לְהַפִּיץ אוֹתָם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹת אוֹתָם בְּאֶרְצוֹת: (כד) וַעַן מִשְׁפָּטֵי לֹא עָשׂוּ וְחֻקוֹתַי מֵאֲסוּ וְאֶת שְׁבֻתוֹתַי חָלְלוּ וְאַחֲרַי גְּלוּלֵי אַבֹּתָם הָיוּ עֵינֵיהֶם: (כה) וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יָחִיו בָּהֶם: (כו) וְאֶטְמֵא אוֹתָם בְּמַתְנוֹתָם בְּהַעֲבִיר כָּל פֶּטֶר רָחַם לְמַעַן אֲשַׁמֵּם לְמַעַן אֲשֶׁר יִדְעוּ אֲשֶׁר אֲנִי ה': ס

יג. שמות | פרק ז'

(יז) כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה' הִנֵּה אֲנִי מִכָּה בַּמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְפְּכוּ לְדָם:

יד. שמות | פרק ח'

(יח) וְהַפְּלִיתִי בְּיוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמִי עִמָּד עָלֶיהָ לְבַלְתִּי הִיּוֹת שָׁם עָרֵב לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבִּי הָאֶרֶץ:

טז. שמות | פרק ט'

(יד) כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלַח אֶת כָּל מַגְפָּתֵי אֶל לִבָּךְ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמֻקָּךְ בַּעֲבוּר תִּדְעַ כִּי אֵין כְּמוֹנֵי בְּכָל הָאֶרֶץ:

(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עַבְדִּי לְמַעַן שְׁתִּי אוֹתִי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ: (ב) וְלִמְעַן תִּסְפַּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבְנֵי בְנֵיךְ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלַתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אוֹתִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֻתָם כִּי אֲנִי ה':

יז. רמב"ן | שמות פרק יג, טז

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע א-ל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח הא-ל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה הא-להים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם א-ל לוח מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר הא-להים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (ט טז) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

ובעבור כי הקדוש ברוך הוא לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח, והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנוכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סכה בכל שנה:

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת הא-להים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחודש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו'. פי' בירושלמי, מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה כזה שאתם מעכבים סעודתנו ולערבב שמחת החג, כי רשע בגובה אפו בל ידרוש. ולפי שאמר לכם, הוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר (כאלו) הוא לא נצטוו בדבר.

אף אתה הקהה את שיניו. הרוצה ללעוס ולאכול בהם. ואמור לו בעבור זה עש' ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו. והפסוק הזה בפ' בא אל פרעה והיה כי יאמרו וגו'. ולא אמר מחר, רמז על בניהם ממש שנולדו במצרים, תרבות אנשים חטאים, ואומרים מה העבודה הזאת לכם. ומ"מ תמהני, שאם כן אין זו תשובתו שבצדה בכתוב והכתובה בתורה היא ואמרתם זבח פסח הוא. ונרא', כי הדרשה בזה לפי שהזכיר כאן לשון רבים, כי יאמרו אליכם בניכם, והוא על הבנים של אותו זמן ועל הבנים שלאחר זמן וכן אמרו במכילתין בשורה טובה נתבשרו ישראל באותה שעה שהם עתידים לראות בנים ובני בנים דכתיב והיה כי יאמרו אליכם בניכם, וזהו שאמר ויקוד העם וישתחוו, ואמנם של אותו זמן אין להאשימם כל כך, כי ענין חדש הוא אצלם ועדין סורם רע, ולפיכך אמר הכתוב לפייסם בדברים ולומר להם זבח פסח הוא לה'. ובמה שאמר על בתי בני ישראל, ואמר ואת בתינו הציל, הם ג"כ ב' עניינים. כי על בתי בני ישראל רמז על התשובה שלאחר זמן, כי על אותם שהאמינו בו, והיו מזרע ישראל הצדיק פסח, ולא על כיוצא בו שלא סמכו בהבטחתו וכול' מתו בג' ימי אפלה. ולא עוד, אלא שכלל תשובה זו באומרו הקהה את שיניו, כי זה שכפר בעיקר הרי הוא בכלל בן נכר לא יאכל בו, ושיניו של זה תקנה כשרואה לאחרים שאוכלים והוא אינו אוכל, כי זבח פסח הוא לאותם שפסח שהם בני ישראל ולא על כיוצא בו, וכמו שררשו מדכתיב אלהי מסכה וגו' וסמיך ליה את חג המצות תשמור. ולהוסיף על עונשו אנו אומרים לו בעבור זה וכו' לי ולא לו, כמו שדקדק הרשע במלת לכם להוציא עצמו מן הכלל, אנו גם כן מהפכין ודורשין להוציא מן הכלל, לא שיהיה זה משמעו של מקרא, שהרי אפי' למי שאינו יודע לשאל אנו משיבין כן. והחכם שאמר מה העדות כו' אתכם, אין לומר בו הרי הוציא את עצמו מן הכלל דכתיב אתכם, דהא כתיב אלקינו. ומהניא אתכם כלו' אתם שיצאתם ממצרים והגיע כן אליכם.

...אלו עשר מכות וכו' ור"י היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב. [יש פירושים הרבה בכאן מה בא ללמדנו ר' יהודה. יש אומרים, כי פרעה היה כופר במציאות הא-ל יתברך, ובהשגחה ובנבואה. וג' ראשונות נעשות לאמת המציאות, וג' שניות לאמת ההשגחה, וג' אחרונות לאמת הנבואה. ולכן נמצא בג' ראשונות אמר כי אני ה', כלומר, כי תכיר מציאותי. ובשניים שבאו לאמת ההשגחה אמר כי אני ה' בקרב הארץ, ר"ל, שתדע שאני משיגה כי שם נראית השגחתו. ובג' אחרונות שבאו לאמת הנבואה אמר, ואשר לא שם לבו אל דבר ה', הירא את דבר ה', העתירו אל ה', וי"א, מפני שכל אדם שחוטא מתרין בו פעם א' וב', ובג' מכניסין אותו לכיפא או מורידין אותו לבור ואין מתרין בו. וכן נמצא שבג' ראשונות, שהם דצ"ך, התרה בו בדם ובצפרדע, ובכנים לא התרה בו. וכן עד"ש, התרה בערוב ובדבר, אבל לא בשחין. וכן באח"ב התרה בברד ובארבה, ולא בחשך. וי"מ ואמרו שבגנו של יתרו היה נעוץ המטה, והיו האותיות חקוקות בו, והיו כל האנשים באים ולא היו יכולין לקראתן, וכשבא מרע"ה וקרא אותן, הבין יתרו שהוא חכם גדול ונתן לו בתו לאשה. וזה"ש הכתוב ויואל משה לשבת את האיש. ואמרו כי אדה"ר נעצו שם, והאותיות היו מעשה א-להים, כמ"ש ז"ל עשרה דברים נבראו ע"ש בין השמשות ואחד מהם הוא המטה. וי"א, שדצ"ך הם מכות הארץ, ועד"ש הם מכות מקריות, באח"ב הם מכות האויר. והנראה לי הוא כמו שכתבת, שבא להשמיענו שהקב"ה פעמים שהוא משיגה באמצעות מלאך, ופעמים שהוא משיגה באמצעות יסוד מן היסודות. ודם וצפרדע הוא באמצעות המים, וכנים וערוב הוא באמצעות העפר שהוא גובר בהם. ואעפ"י שהב"ח מורכבים מד' יסודות, עם כל זה יסוד העפר הוא הגובר בהם, ונקראו על הגובר, דבר שחין, באמצעות האויר, שמעפוש האויר יתילד. וברד וארבה, הוא באמצעות האש, שהברד אינו מתהווה אלא בסיבת החמימות, והוא (על הרוב) בקיץ, בשעה שגובר האש כמו שיתבאר בחכמה הטבעית. והארבה הוא מתהווה בסיבת רוב החמימות. והראיה לזה, שלא יבא אלא בשנת בצורת. והחשך יבא באמצעות הגלגל, שהחשך בא מתנועת הגלגל. ומכת בכורות הוא בלי אמצעי, וכדי להודיע שכולם מלאכיו עושי רצונו והם כמו כלים לאומן, שאינם עושים דבר כי אם במאמרו, וכולם נעשו באמצעות הנביא, עם שהיו חוץ מן המנהג הטבעי על ידי נס]. ורש"י פי' שלא תאמר וכו'. וכן מצינו לר' יהודה עושה סי' במס' מנחות לשיעור שתי הלחם ולחם הפנים זד"ד יה"ז. תנן במנחות פ' י"א, ב' הלחם ארכן שבע ורחבן ארבע וקרנותיהן ארבע אצבעות. להם הפנים ארכן עשרה ורחבן חמש וקרנותיהן שבע אצבעות. ר' יהודה אומר, שלא תטעה זד"ד יה"ז. ולכל שיעור חכמה נפלאה בסוד הקבלה.